

УДК 556.114

Гребінь В.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРО НАУКОВУ ШКОЛУ ГІДРОХІМІЇ ТА ГІДРОЕКОЛОГІЇ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Визнання тієї чи іншої наукової школи науковою громадськістю відбувається, в першу чергу, за значимістю результатів досліджень засновника школи та його учнів і послідовників. *Наукова гідрохімічна школа* Київського національного університету імені Тараса Шевченка була визнана гідрохіміками і гідрологами колишнього СРСР у 80-і роки XX ст. [2, 4, 5]. Витоки наукової гідрохімічної школи починаються із створення в 1971 р. за ініціативою В.І. Пелешенка на кафедрі гідрології суші географічного факультету університету проблемної науково-дослідної лабораторії гідрохімії (з 2007 р. – НДС - науково-дослідний сектор гідроекології та гідрохімії).

Мета створення проблемної науково-дослідної лабораторії гідрохімії – посилення науково-дослідних робіт з вивчення хімічного складу природних вод із застосуванням високочутливих методів аналізу.

Науковий напрям проблемної науково-дослідної лабораторії гідрохімії – поглиблення вивчення регіональних закономірностей формування фізико-хімічних умов у природних водах суші на основі власних експедиційних досліджень.

Для проведення експериментальних науково-дослідних робіт з гідрохімії та гідрології на малих водозборах, а також для проходження навчальної практики студентів кафедри гідрології та гідрохімії в 1981 р. було створено Богуславський гідролого-гідрохімічний стаціонар на р. Рось (Київська область).

Згодом розширилося коло проблем і питань гідрологічного та екологічного спрямування, до вирішення яких долучилися університетські вчені. Тому в довіднику 2002 р., в якому подано інформацію про офіційно затверджені діючі в університеті наукові школи, фігурує назва «*наукова школа гідрохімії та гідроекології*» [3]. У 2013 р. Вчена рада географічного факультету, аналізуючи стан наукової роботи на факультеті, підтвердила її діяльність (протокол № 6 від 25.06.2013).

Науковими керівниками наукової школи гідрохімії та гідроекології на сьогодні є *Валентин Кирилович Хільчевський* – доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри гідрології та гідроекології з 2000 р., та *Олександр Григорович Ободовський* – доктор географічних наук, професор кафедри гідрології та гідроекології.

Засновник наукової школи – доктор географічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри гідрології і гідрохімії у 1976-1993 рр. *Василь Іларіонович Пелешенко*.

Відомі вчені – представники школи, які зробили значний внесок у дослідження якості природних вод: доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри гідрології і гідрохімії у 1993-1999 рр. *Леонід Миколайович Горєв* – з оцінки впливу зрошувальних меліорацій на хімічний склад природних вод; доктор географічних наук, завідувач науково-дослідної лабораторії гідрохімії у 1974-2001 рр. *Дмитро Васильович Закревський* – з оцінки впливу осушувальних меліорацій на хімічний склад природних вод; доктор географічних наук, завідувач науково-дослідної лабораторії гідрохімії у 2001-2009 рр. *Микола Іванович Ромась* – з оцінки впливу атомної енергетики на якість поверхневих вод.

Засновник наукової школи гідрохімії та гідроекології Київського національного університету імені Тараса Шевченка *В. І. Пелешенко* (третій зліва) та *Д. В. Закревський* (другий зліва) зі своїми учнями – *В. К. Хільчевським* (четвертий зліва) та *В. І. Осадчим* (перший зліва), 1983 р.

Керівник наукової школи *В. К. Хільчевський* під час дослідів у гідрохімічній лабораторії, 2011 р.

Керівник наукової школи *О. Г. Ободовський* (перший зліва) з *В. В. Гребнем* (другий справа) та *З. В. Розлачем* (третій справа) на науковому семінарі в Словаччині, 2005 р.

О. Г. Ободовський під час снігомірної зйомки на Ясінянській базі географічного факультету в Закарпатті, початок 2000-х р.

В. К. Хільчевський зі студентами на Богуславському гідролого-гідрохімічному стаціонарі на р. Рось (Київська обл.), 2003 р.

Співробітники НДС гідроекології та гідрохімії (зліва направо):
 I ряд – *І. О. Шевчук, М. І. Ромась* (завідувач НДС), *Л.В. Сукач*;
 II ряд – *О. В. Чунарьов, В. В. Онищук, З. В. Розлач, О. Д. Зацаринна, С. О. Сілевич, М. В. Ханенко*, 2006 р.

Ювілей вчителя гідрохіміків – 85 років *В. І. Пелешенку* (справа).
 Вітає *В. К. Хільчевський*, 28.06.2012 р.

Викладачі та наукові співробітники кафедри гідрології та гідроекології географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2012 р.
 (зліва направо):

Перший ряд – *О. І. Лук'янець, В. В. Гребінь, В. К. Хільчевський* (зав. кафедри),
О. Г. Ободовський, О. С. Коноваленко;
 Другий ряд – *С. М. Курило, В. М. Савицький, Ю. О. Чорноморець, С. М. Лісогор,*
Н. В. Приймаченко, В. В. Поліщук, З. В. Розлач.

Вихованці університетської гідрохімічної школи: *Володимир Іванович Осадчий*, доктор географічних наук, член-кореспондент НАН України, директор Українського гідрометеорологічного інституту – створив відділ гідрохімії в цьому інституті, який займається методичними питаннями та регіональними гідрохімічними дослідженнями; *Сергій Іванович Сніжко*, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри метеорології і кліматології географічного факультету університету – займається питаннями аналізу гідрохімічних систем, хімії атмосферних опадів; *Василь Васильович Гребінь*, доктор географічних наук, професор кафедри гідрології та гідроекології – займається аналізом гідрологічного режиму та водних ресурсів річок України в умовах кліматичних змін.

Загальна кількість учнів наукової школи понад 40. Захищено 11 докторських і 25 кандидатських дисертацій. Опубліковано понад 50 монографій. Результати досліджень реалізовано через 10 міжнародних та понад 60 вітчизняних наукових проектів.

У 1980-і роки представники наукової школи тісно співпрацювали з вченими Гідрохімічного інституту Держкомгідромету СРСР (м. Ростов-на-Дону, Росія), з якими в 1987 р. здійснювали апробацію дистанційного методу відбору проб води з гелікоптера на водних об'єктах України (В. К. Хільчевський). М. І. Ромась з колегами співпрацював з представниками інституту Гідропроєкт імені С. Я. Жука (м. Москва) з дослідження впливу АЕС на якість річкових вод як на території України, так і Росії (Смоленська АЕС).

Разом з вченими Гідрохімічного інституту Держкомгідромету СРСР у 1990 р. В. І. Пелешенком, Л. М. Горєвим, Д. В. Закревським і В. К. Хільчевським було розроблено і видано фундаментальний «Гидрохимический атлас СССР» [4], у 1995 р. вперше у міжнародній практиці для території всієї країни було виконано і опубліковано узагальнення «Гідрохімія України» [1].

На сьогодні наукова школа гідрохімії та гідроекології функціонує на базі кафедри гідрології та гідроекології і НДС гідроекології та гідрохімії, підтримуючи контакти з вченими інших кафедр географічного факультету (метеорології і кліматології, фізичної географії та геоекології), інших університетів та науково-дослідних установ України та інших країн. У таблиці наведено формалізований кадровий склад університетської наукової школи гідрохімії та гідроекології (Табл.).

Сучасний стан наукової школи гідрохімії та гідроекології. У 2000-х роках представниками наукової школи виконано низку фундаментальних і прикладних розробок. Зокрема, В. К. Хільчевським: у 2003 р. розроблено класифікацію поверхневих вод за мінералізацією, в якій значною мірою враховані сучасні практичні та екологічні вимоги при використанні води; виконано оптимізацію нормативів моніторингу якості вод у системі Держводагенства України згідно вимог Європейського Союзу (2004); спільно з вченими Українського гідрометеорологічного інституту ним розроблено карти якості річкових вод до «Національного атласу України» (2007).

Протягом 2002-2013 рр. видано 11 монографій за редакцією В. К. Хільчевського спільно з колегами та його учнями, у яких розвиваються основи гідрохімії регіональних басейнових систем з урахуванням фундаментальних та прикладних проблем і питань трансформації хімічного складу поверхневих вод у кожному з басейнів: впливу сульфатного карсту на хімічний склад природних вод у басейні Дністра (2002); гідродинаміки та гідрохімії схилових водотоків на експериментальних водозборах в різних річкових басейнах (2005); управління якістю води транскордонного басейну Західного Бугу (2006); оптимізації напружених гідролого-гідрохімічних характеристик мінімального (меженного) стоку Дніпра (2007); вирішення гідроекологічних питань в умовах надзвичайної зарегульованості стоку Росі (2009) у поєднанні з набуттям студентами

**Таблиця. Кадровий потенціал наукової школи гідрохімії та гідроекології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

№ з/п	Прізвище, ім'я по батькові	Дата народження	Науковий ступінь	Вчене звання	Посада
1.	Хільчевський Валентин Кирилович	23.12.1953	д.геогр.н.	професор	завідувач кафедри гідрології та гідроекології
2.	Ободовський Олександр Григорович	18.01.1958	д.геогр.н.	професор	професор кафедри гідрології та гідроекології
3.	Сніжко Сергій Іванович	18.03.1958	д.геогр.н.	професор	завідувач кафедри метеорології і кліматології
4.	Гребінь Василь Васильович	21.12.1964	д.геогр.н.	доцент	професор кафедри гідрології та гідроекології
5.	Самойленко Віктор Миколайович	25.09.1955	д.геогр.н.	професор	професор кафедри фізичної географії та геоєкології
6.	Дубняк Сергій Сергійович	01.09.1970	к.геогр.н.	доцент	докторант кафедри гідрології та гідроекології
7.	Курило Святослав Михайлович	01.09.1976	к.геогр.н.	доцент	доцент кафедри гідрології та гідроекології
8.	Лісогор Сергій Миколайович	27.11.1936	к.геогр.н.	доцент	доцент кафедри гідрології та гідроекології
9.	Лук'янець Ольга Іванівна	15.06.1961	к.геогр.н.	доцент	доцент кафедри гідрології та гідроекології
10.	Савицький Віктор Миколайович	25.04.1948	к.хім.н.	ст.н. співроб.	доцент кафедри гідрології та гідроекології
11.	Коноваленко Оксана Сергіївна	29.10.1978	к.геогр.н.	-	асистент кафедри гідрології та гідроекології
12.	Приймаченко Наталія Василівна	09.01.1979	к.геогр.н.	-	асистент кафедри гідрології та гідроекології
13.	Чорноморець Юлія Олександрівна	14.03.1979	к.геогр.н.	-	асистент кафедри гідрології та гідроекології
14.	Розлач Захар Валерійович	10.03.1981	к.геогр.н.	-	завідувач НДС гідроекології та гідрохімії
15.	Онищук Василь Варфаломійович	14.05.1942	к.техн.н.	ст.н. співроб.	старший науковий співробітник НДС гідроекології та гідрохімії
16.	Поліщук Віталій Васильович	29.07.1971	к.с.-г. н.	-	старший науковий співробітник НДС гідроекології та гідрохімії

дослідницьких навичок під час польової гідрохімічної практики на Богуславському гідролого-гідрохімічному стаціонарі (2012); оцінки водних ресурсів та якості води з урахуванням комплексу гідроекологічних та гідроенергетичних проблем Південного Бугу (2009) та Горині в районі Хмельницької АЕС (2011); гідрохімічного режиму антропогенно зміненого басейну Інгульця (2012); виявлення особливостей гідрохімічних процесів у природних і техногенних водних об'єктах Кривбасу (2012); сучасного гідрохімічного режиму та якості води р. Дністер (2013).

У 2013 р. професорами В. В. Гребнем і В. К. Хільчевським спільно з вченими інших університетів та Держводагенством України за підтримки міжнародного проекту «UNDP-GEF Dnipro Basin Environment Programme» розроблено методики та здійснено гідрографічне і водогосподарське районування України, що відкриває можливості для здійснення реформування системи управління водними ресурсами України за басейновим принципом, який використовується у Європейському Союзі.

У період 2006-2013 рр. під керівництвом професора О. Г. Ободовського спільно зі словацькими фахівцями розроблено і впроваджено на гірських (Українські Карпати) та рівнинних (басейн Прип'яті) річках підходи до виконання гідроморфологічної оцінки їх екологічного стану згідно стандартів Європейського Союзу. Забезпечення реалізації цих підходів здійснено за допомогою 5 міжнародних і 6 вітчизняних наукових проектів. У 2012 р. започатковано серію книг «Річки Карпат», до якої вже ввійшли монографії «Руслові процеси річки Лімниця» та «Латориця: гідрологія, гідроморфологія, руслові процеси». Ці роботи закладають підвалини для створення планів управління, зокрема транскордонними річковими басейнами.

У 2000 р. в університеті засновано періодичний науковий збірник «Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія», ISSN 2306-5680 (головний редактор В. К. Хільчевський), в якому публікуються статті з висвітленням розробок представників наукової школи, а також статті вчених України, Росії, Білорусі, Польщі, Словаччини (станом на 2013 р. вийшло 29 номерів).

У 2001 р. за ініціативи В. К. Хільчевського започатковано проведення Всеукраїнських наукових конференцій з міжнародною участю «Проблеми гідрології, гідрохімії та гідроекології» (відбулося 5 конференцій в різних містах України: I – 2001 р., II – 2003 р., III – 2006 р., м. Київ; IV – 2009 р., м. Луганськ; V – 2011 р., м. Чернівці; VI – 2014 р., м. Дніпропетровськ, заплановано).

У 2006 р. на базі кафедри гідрології та гідроекології за ініціативою О. Г. Ободовського було проведено Міжнародну конференцію «Гідроекологія річкових русел», в якій взяли участь представники 5 країн.

З 1993 р. в університеті функціонує спеціалізована вчена рада по захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальностями 11.00.07 – гідрологія суші, водні ресурси, гідрохімія та 11.00.09 – метеорологія, кліматологія, агрометеорологія (голови спецради: 1993-2003 рр. – В. І. Пелешенко; з 2003 р. – В. К. Хільчевський). За цей час по гідрології захищено 13 докторських та близько 50 кандидатських дисертацій.

Основні напрями сучасних наукових досліджень:

- Розробка основ гідрохімії регіональних басейнових систем в умовах антропогенного впливу (д-р геогр. наук, професор В. К. Хільчевський);
- Гідролого-екологічний аналіз руслових процесів (д-р геогр. наук, професор О. Г. Ободовський);
- Аналіз гідрологічного режиму та водних ресурсів річок України в умовах кліматичних змін (д-р геогр. наук, доцент В. В. Гребінь);

- Аналіз гідрохімічних систем, хімія атмосферних опадів (д-р геогр. наук, професор С. І. Сніжко);
- Еколого-гідроморфологічний аналіз особливостей берегової зони водосховищ (канд. геогр. наук, докторант С. С. Дубняк);
- Оцінка трансформації хімічного складу річкових вод (канд. геогр. наук, доцент С. М. Курило).

Університетські представники школи беруть участь у міжнародних форумах. Професор О. Г. Ободовський є членом міжвузівської координаційної ради з проблем ерозійних, руслових і гирлових процесів при Московському державному університеті імені М. В. Ломоносова. У 2013 р. кафедра гідрології та гідроекології почала виконувати міжнародний проект (керівник – О. Г. Ободовський), який стосується проблем руслових процесів на європейських річках (беруть участь 11 університетів з 8 країн).

Значна увага приділяється впровадженню наукових розробок у навчальний процес. Видано низку методичних рекомендацій з виконання лабораторних і практичних робіт, навчальних посібників і підручників. Серед них - базові підручники: «Загальна гідрологія», К., 2008 (автори – колектив викладачів кафедри, за редакцією В. К. Хільчевського та О. Г. Ободовського); «Основи гідрохімії», К., 2012 (Хільчевський В. К., Осадчий В. І., Курило С. М.), які користуються популярністю і в інших вищих навчальних закладах країни.

Представники школи працюють у наукових установах України, Росії, Канади. Досягнення визнані в низці країн Європейського Союзу та СНД.

Список літератури

1. Горєв Л. М. Гідрохімія України / Горєв Л. М., Пелешенко В. І., Хільчевський В. К. – К. : Вища школа, 1995. – 307 с.
2. Закревський Д. В. Гідрохімічні дослідження в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка / Д. В. Закревський, В. К. Хільчевський // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2001. – Т. 2. – С. 39-60.
3. Наука в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка на зламі тисячоліть : Довідник. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. – С. 211-212.
4. Гидрохимический атлас СССР. – М. : ГУГК при СМ СССР, 1990. – С. 60-66.
5. Хільчевський В. К. Розвиток гідрохімічних і гідроекологічних досліджень в Україні / В. К. Хільчевський // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2001. – Т. 2. – С. 22-29.